

AVRUPA GÜVENLİĞİNDE SON GELİŞMELER VE TÜRKİYE: GÜVENLİK VE SAVUNMA ENDİŞELERİ AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİNİN ÖNEMİ

Nejat DOĞAN *

Abstract

This article deals with the recent developments in European security. Two issues can be singled out in this regard: first, the invocation of Article 5 by NATO and, second, the declaration of the operational capability of the European Security and Defence Policy by the European Union. NATO still functions like an alliance for both the EU and the US. Yet, it has been keeping itself busy with security concerns of a geographical area extending from the Balkans to Central Asia, from the Baltic to the Mediterranean. Moreover, NATO is a good candidate for an obsolete political organization duplicating the role of OSCE in Europe if it accepts another ten or so new members. In this fluid European security environment, Turkey needs to become an EU member in order to address its security concerns.

Keywords: European Security, European Union and Turkey, NATO, European Security and Defence Policy, Transatlantic Relations.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Güvenliği, Avrupa Birliği ve Türkiye, NATO, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Avrupa Birliği-A.B.D. İlişkileri

Giriş

Toplumumuzda genel olarak Türkiye'nin AB üyeliğinin getireceği ekonomik ve sosyokültürel faydalar tartışılmaktadır. Buna göre, AB üyeliği sadece ekonomimize istikrar sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda Avrupalılığımızı tescil edecek ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının rahatlıkla Avrupa'ya gidebilmesini sağlayacaktır. Ancak, AB üyeliğinin Türkiye'nin güvenliği ve savunması açısından önemi her nedense pek tartışılmamaktadır. İşte bu makale, Avrupa güvenliğindeki ve uluslararası örgütlenmedeki son gelişmeleri değerlendirerek AB üyeliğinin savunma ve güvenlik açılarından Türkiye için önemini vurgulamaktadır.

Avrupa'da güvenlik ve savunma konusundaki gelişmeleri değerlendirirken en önemli iki konu, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nde (NATO) meydana gelen

* Yrd. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

son değişiklikler ile Avrupa Birliği'nin (AB) kendi ordusunu kurma çalışmaları, yani Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasıdır (AGSP). Bir yandan NATO 11 Eylül terörist saldırısı sonrasında tarihinde ilk kez 5.maddeye işlerlik kazandırarak AB-ABD ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmış, diğer yandan da AB Laeken zirvesinde AGSP'nin faaliyette bulunabilecek yeterlikte olduğunu resmen açıklamıştır. Zirve bildirgesinde, AGSP'nin şimdilik bazı krizlere mtidahale edebilecek gücü olduğu, ancak zamanla daha zor görevleri üstlenebilecek duruma geleceği vurgulanmıştır (AB, 2001 b: Paragraf A). Böylece AB, NATO içindeki pazarlık gücünü artırmakla kalmamakta, ayrıca her geçen gün bütünleşme yolunda önemli adımlar atmakta ve yalnız dış politikada değil, savunma ve güvenlik konularında da ortak hareket zemini hazırlamaktadır. Diğer yandan NATO, Orta Avrupa'dan Orta Asya'ya, Kuzey Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafı alandaki tüm devletlerle işbirliğini artırmakta ve bu devletlerle ikili ve çok taraflı savunma/güvenlik anlaşmaları imzalamaktadır.

Kısaca, Avrupa güvenliğindeki özellikle şu t gelişme Türkiye'nin AB yeliğini kendi savunması ve güvenliği açısından gerekli kılmaktadır: 1) NATO içinde AB'nin bir blok olarak belirmesi, 2) AB'nin kendi ittifakını oluşturma çalışmalarını hızlandırması ve 3) NATO'nun genişleme stratejisi ve Rusya başta olmak üzere diğer ülkelerle ilişkileri sonucunda bir ittifak olmaktan çıkıp politik bir örgüt konumuna dönüşmeye başlaması. İşte AB yeliği; Türkiye'yi NATO içinde daha gcl bir konuma getirecek, AB ordusu içinde söz sahibi kılacak, ülkenin uzun vadede gcl bir Avrupa ittifakına ye olmasını sağlayacak ve ayrıca ulusal güvenlik sorunlarında ülkeye destek verecektir.

Bu görüşleri açıklamak için aşağıda öncelikle 11 Eylül sonrasında NATO içindeki gelişmelere değineceğiz; sonra "NATO'da 5. Maddeye neden işlerlik kazandırıldığı" sorusundan hareket ederek AB-ABD ilişkilerini irdeleyeceğiz; daha sonra ise NATO'nun genişleme politikasını açıklayarak bu örgütün neden ittifak olma özelliğini kaybetmeye başladığına değineceğiz. Nihayet, Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında izlemesi gereken politikaları inceleyeceğiz.

1.11 Eylül Saldırısı ve NATO:

NATO'nun tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, 11 Eylül terörist saldırısı sonucunda ittifakta şu önemli gelişmelerin yaşandığı söylenebilir:

1. NATO yesi devletler, ittifakı kuran Kuzey Atlantik (Washington) Antlaşması'nın 5. Maddesini elli yılı aşkın tarihinde ilk kez işletmiştir.¹ Kurulduğu 1949 yılından 1990'lı yılların başına kadar herhangi bir sıcak çatışmaya girmeyen ittifak, ilk kez Bosna ve Kosova'da gücü kullanmıştır. Ancak, Avrupa'da geniş

¹ Antlaşmanın 5. Maddesi şöyle demektedir: "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da ilerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yneltiymiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır." Kuzey Atlantik Antlaşması metni için bkz. NATO (1998): 515-19.

anlamda güvenliği sağlamayı amaçlayan NATO, herhangi bir üyesine doğrudan saldırı olmadığı için Balkan operasyonlarında 5. Maddeyi işletmemiş ve daha çok Birleşmiş Milletlerin askeri kanadı gibi çalışmıştır. Müttefiklerin bu operasyonlardaki dayanağını, pozitif hukuk açısından BM Güvenlik Konseyi kararları, doğal hukuk (natural law) açısından ise insani amaçlarla müdahale gerekliliği (humanitarian intervention) oluşturmuştur. Ancak, 12 Eylül 2001 tarihinde toplanan NATO Konseyi, ABD dışından gerçekleştirildiğinin kanıtlanması şartıyla, 11 Eylül saldırısının 5. Madde kapsamına alınacağını, yani tüm üye devletlere yöneltilmiş bir saldırı olduğunun kabul edileceğini açıklamıştır. Nihayet 2 Ekim 2001 tarihinde ittifak, öne sürülen kanıtları yeterli bulduğunu ve 11 Eylül saldırısının *El Kaide* örgütünce gerçekleştirildiğinin saptandığını açıklayarak 5. Maddeyi işlerlik kazandırmıştır.²

2. İlk kez Afganistan operasyonu ile belirli bir devlete karşı değil, ve fakat görünmez bir düşmana karşı NATO harekete geçmiştir. ABD ve NATO'nun Afganistan operasyonundaki temel hedefi Afgan devleti değil, uluslararası terörizmdir. Taliban rejiminin, terörizme destek vermesi nedeniyle bu müdahaleden etkilenmesi ve sonuçta devrilmesi doğaldır. NATO daha Kasım 1991'de Roma zirvesinde kabul ettiği "Yeni Stratejik Kavram" ile güvenliğe tehdidin Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi sadece "doğu"dan değil, her yönden gelebileceğini ve artık klasik anlamda devletlerarası savaşlardan ziyade, etnik çatışmalar gibi ülkelerin iç politikalarından kaynaklanan sorunların daha da ciddi bir boyutta dünya güvenliğini tehdit edeceğini vurgulamıştır. (NATO, 1991: 3) Ancak, 1990'lardaki gelişmelere baktığımızda, ittifakın Yugoslavya ile çatışmaya girdiğini ve Rusya ile Balkanlarda üstünlük mücadelesi içinde olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle, Bosna ve Kosova savaşları bir anlamda *Sovyet Veraset Savaşlarıdır*. 21. Yüzyıla gelindiğinde ise, bu savaşların bittiğini ve belirli bir ülkeye değil de, 1990'lardaki NATO açıklamalarına uygun olarak, iç politikadan kaynaklanan sorunlarla uğraşılmaya başlandığını görüyoruz. Aslında, 23-24 Nisan 1999 tarihlerinde Washington D.C.'de yapılan zirvede müttefikler, "İttifakın Stratejik Kavramı" adlı belgeyi kabul ederek 1991 belgesini güncelleştirmişler ve ittifakın küresel gelişmeleri göz önüne alması gerektiğini, çünkü müttefiklerin güvenliğinin "terörist faaliyetler de dahil olmak üzere" küresel gelişmelerden etkileneceğini kabul etmişlerdir. (NATO, 1999a: Madde 24) İşte, terörizmle küresel düzeyde mücadele, NATO'nun son on yıldır geçirdiği adaptasyonun bir sonucu ve alınan kararların ilk kez hayata geçirilmesidir. Diğer bir deyişle, 5. Maddenin işlerlik kazanması bir örgütsel değişim olmaktan ziyade, ittifakın Soğuk Savaşın bitiminden beri aldığı bir dizi kararların ilk kez uygulanmasıdır.

3. 11 Eylül saldırısı ardından NATO, ilk kez *Avrupa dışında* bir harekete katılma kararı aldı. Gerçi, Bosna ve Kosova krizlerinde NATO müdahalesi "Kuzey Atlantik" bölgesi dışına taşınmıştı; ancak, Balkanlar ne de olsa NATO'nun meşru hareket alanı olarak görülmekteydi. Fakat, Afganistan için aynı yorumda bulunamayız. 1949'dan beri Kuzey Atlantik bölgesi dışında çıkan çatışmalarda Avrupalı müttefikler NATO örgütünün görev üstlenmesini istememişlerdir. ABD,

² 11 Eylül saldırısı hakkında alınan kararlar ve basın açıklamaları ittifakın internet sitesinden okunabilir: www.nato.int

küresel güvenlik ve savunma anlayışından yola çıkarak, NATO müttefiklerinin bölge dışında (out-of-area) ortak hareket etmesini istemişse de, Avrupalı üyeler bunu engellemişler ve Avrupa merkezli bir güvenlik politikası geliştirerek ittifak içinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ni (AGSK) geliştirmişlerdir. Afganistan olayında ise Avrupalı müttefikler,³ NATO'nun Kuzey Atlantik bölgesi dışında kullanılabileceğini ilk kez kabul etti. Böylece 5. Maddeye işlerlik kazandırıldı ve hem çok taraflı hem de ABD ile ikili görüşmeler neticesinde birçok Avrupalı müttefik (örneğin, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Hollanda) Afganistan'a asker gönderme kararı aldı. Ayrıca Laeken zirvesinde AB, Afganistan'a istikrar getirmek amacıyla kurulacak çokuluslu güce katkıda bulunacağı kararını alarak ABD'ye yardımı, bireysel faaliyetler ve NATO içindeki işbirliği yanında, AB platformuna da taşıdı (AB, 2001a: Madde 14).

4. Afganistan müdahalesi ve 5. Maddeye işlerlik kazandırılması NATO'nun artık sorunlara küresel yaklaştığının bir göstergesidir. İttifakın tarihsel gelişimine bakıldığında, NATO'nun Avrupa merkezli bir örgüt olduğu ve küresel mücadeleden kaçındığını görülmektedir. Bu konuda ABD ve Avrupalı müttefikler arasında görüş ayrılığı doğmuş ve Soğuk Savaş süresince Avrupalı müttefikler bloklar arası yumuşamayı (détente) Avrupa'da korumaya çalışmışlardır. (Osgood, 1982: 11; Golden, 1983: 5-6; Stuart ve Tow, 1990: 88) Bu nedenle, dünya güvenliğine küresel bakış, NATO örgütü tarafından ilk kez uygulamaya konuluyor ve transatlantik ilişkilerde önemli bir ilki müjdeliyor. Ancak bu konu, aşağıda değineceğimiz gibi, ABD ile AB arasındaki güvenlik ve savunma alanlarındaki pazarlığın bir sonucu olarak görülebilir. Yani, ABD Avrupa Birliği'nin kendi savunma ve güvenlik kimliğini geliştirmesine ve NATO teçhizatını da gerektiğinde kullanacak bir Avrupa ordusunun kurulmasına olur verirken, Avrupa Birliği de ABD'nin Avrupa dışında gerçekleştireceği operasyonları zaman zaman destekleyecektir.

5. Böylece NATO'nun kuruluşunda belirlediği hedef ülke tanımının, ve bir anlamda amaçlarının, önemli ölçüde değiştiği 11 Eylül sonrasında daha da belirginleşmiştir. Genel olarak Alman sorunu ve Sovyet/Rus gücü ile ilgilenen müttefikler, Soğuk Savaşın bitmesiyle daha çok devletlerin iç politikalarından kaynaklanacak sorunlarla uğraşma kararı alırken, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı çerçevesinde kabul edilen Paris Şartı ile de "çatışma döneminin ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün sona erdiğini" açıklamışlardır (Brauch ve Kennedy, 1993: 281) Ancak, iki Almanya'nın birleşmesine Fransa ve İngiltere'nin yaptığı itirazlar ile Balkanlarda üstünlük mücadelesi gibi, son on yılda yaşanan uluslararası politik gelişmeler bu kararların tam olarak benimsenmediğini ve uygulamaya geçirilmelerinde sorunlar yaşandığını göstermiştir. 11 Eylül saldırısına ve genelde

³ Bu makalede "Avrupalı müttefikler" terimi, hem NATO hem de Avrupa Birliği'ne üye devletleri ifade etmektedir. Bu devletler : Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya, Portekiz, Danimarka, Yunanistan, Belçika, Hollanda, ve Lüksemburg'dur. Bu sınıflandırmayla, diğer Avrupalı NATO üyelerine (İzlanda, Norveç, Türkiye, Macaristan, Polonya, ve Çek Cumhuriyeti) nazaran, NATO karar ve politikalarının şekillenmesinde, gerektiğinde blok halinde de hareket edebilen, AB üyesi devletlerin ağırlığının çok daha fazla olduğu vurgulanmak istenmektedir.

terörizme karşı yürütülen işbirliği, artık müttefiklerin “Alman sorunu” takıntısından kurtulduğunun ve Rus gücüne şüpheye yaklaşmadığının belirgin bir kanıtıdır.

Bugün yalnızca Rusya ile ABD arasında değil, Rusya ile NATO ittifakı arasında da hemen her konuda güvenlik işbirliği vardır. Hatta, Rusya'nın resmen olmasa da NATO'da “ortak üye statüsü” olduğu söylenebilir. NATO-Rusya ilişkilerinin geliştirilmesi için 27 Mayıs 1997 tarihinde “Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenliğe Dair Kurucu Senet” imzalanmış ve ittifak ile Rusya arasında “Daimi Ortaklık Konseyi” kurulmuştur. (NATO, 1998: 110) Ayrıca, 28 Mayıs 2002 tarihinde yapılan NATO zirve toplantısında, Kurucu Senet ilkelerine dayalı ve Daimi Ortaklık Konseyi'nin yerini alacak yeni bir NATO-Rusya Konseyi (NATO-Russia Council) kurulmuştur. Konsey'in kuruluşunu ilan eden bildiriye “NATO-Rusya Konseyi'nin Avrupa-Atlantik (Euro-Atlantic) bölgesinde birçok güvenlik konuları üzerinde NATO üyeleri ile Rusya arasında danışma, işbirliği, ortak karar ve ortak hareket için bir forum olacağı” belirtilmiştir (NATO, 2002). Bu konseyin konsensus ilkesiyle karar alacağı göz önüne alındığında, başta terörizm olmak üzere güvenlikle ilgili hemen her konuda artık Rusya ve NATO'nun Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da ortak hareket edeceği, Rusya'nın her ne kadar veto hakkı olmasa da NATO'nun bu coğrafyada isteklerine ulaşabilmesi için Rusya'yı ikna etmesi gerekeceği ortadadır. Bu işbirliği çerçevesinde Rusya ile NATO arasında her konuda ikili görüşmeler yapılmakta ve Rusya NATO faaliyetlerine halihazırda aktif olarak katılmaktadır. Örneğin, ittifakın bugün Balkanlardaki barış operasyonlarına 4,000 Rus askeri katılmaktadır (NATO, 2001b: 5).

Almanya ise, anayasasındaki yurtdışına asker gönderilmeyeceği yönündeki maddeyi, Bosna sorunu sırasında değiştirerek bu ülkeye NATO tarafından yapılan müdahaleye katılmış, bu aktif politikaya ülke içinden ve dışından yöneltilen eleştiriler zamanla azalmış ve Avrupa güvenlik/savunma politikalarında ağırlığını gittikçe hissettirmiştir. Bir anlamda, hem Alman kamuoyu hem de müttefikler, Almanya'nın güvenlik ve savunma konularında daha çok rol üstlenmesini beklemektedir. Afgan savaşıyla da Almanya, ilk kez Avrupa dışına asker gönderme kararı almıştır. Özetle, NATO'nun amaçları açısından yaşadığı adaptasyonu, yani artık asıl hedefin Almanya ya da Rusya değil de, terörizm ve etnik çatışmalar gibi ülke içi sorunlar olduğunu, 11 Eylül sonrası gösterilen işbirliği açıkça ortaya koymaktadır.

6. NATO içinde değişmeye başlayan dengeler, 11 Eylül terörist saldırısıyla daha da belirginleşmiştir. 1970'lerden beri ittifak içinde geliştirilen Avrupa Kimliği'nin gerekliliği ve önemi,⁴ ABD tarafından daha iyi anlaşılmıştır. ABD, Avrupa güvenliğini temelde Avrupalı müttefiklere bırakırken, kendisi de ittifaktan aldığı destekle ağırlığını diğer coğrafi bölgelere daha rahat kaydırabilecektir. Bu konuda karşılıklı çıkarlar söz konusudur. ABD, AGSK'ye karşı çıkararak NATO müttefikleri arasında sorun çıkarmayı ve böylece ittifakı güçsüzleştirmeyi düşünmediği gibi, Avrupa Birliği üyesi müttefikler de Avrupa'da Amerikan askerinin bulunmasını halen istemekte ve Amerikan askeri gücünün hem Avrupa

⁴ NATO içinde “Eurogroup” adında bir grup kuran Avrupalı müttefikler; iletişim, lojistik, silah satın alımı, askeri tıp, askeri eğitim gibi savunma ve güvenlikle ilgili birçok konuda yakın işbirliği sürecini başlatmışlardır. Örneğin, bkz. Cronwell (1992): 42-45; Baumann (1987): 21-24.

hem de dünya güvenliği için oynadığı rolün değerini bilmektedirler. Dolayısıyla NATO'da, transatlantik ilişkilerde uyum ve özellikle NATO kaynaklarının nasıl en etkin biçimde kullanılacağı konusunda görüş birliği, hem ABD hem de AB'nin çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu işbirliği süreci önündeki engellerin kaldırılması için ABD ve Avrupalı müttefikler birlikte çalışmaktadırlar. Örneğin, Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na (AGSP) yaptığı itirazlar üzerinde hemen 11 Eylül saldırısı sonrasında uzlaşma sağlanmasının bir rastlantı olduğu düşünülmemelidir.

II. NATO'da 5. Maddeye Neden İşlerlik Kazandırıldı ?

11 Eylül terörist saldırısıyla NATO'da gözlemlenen bu gelişmelerin bazı konular açısından irdelenmesi, Türkiye'nin izlemesi gereken savunma ve güvenlik politikalarının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. İlk sorulması gereken soru: "acaba Kuzey Atlantik Antlaşması terörizm faaliyetlerini kapsamakta mıdır?" Diğer bir deyişle, 11 Eylül saldırısına karşı 5. Maddenin işletilmesi uluslararası hukuk açısından geçerli midir?

Terörist örgütlerin cezalandırılması hiç kuşkusuz gereklidir ve terörizme karşı oluşturulan uluslararası koalisyon Afganistan'a müdahale etmekle dünya güvenliğine önemli bir hizmette bulunmaktadır. Yani, politik açıdan yapılanlar doğrudur. Hukuki açıdan da aynı şey söylenmelidir. Ancak, hem 11 Eylül saldırısına karşı yapılan misillemenin NATO içine çekilmesi, hem de 5. Madde'nin işletilme yöntemi üzerinde durulması gereken konulardır. Öncelikle, Washington Antlaşması'nın tamamı okunduğunda, bu antlaşmanın temelde Sovyetler Birliği'ne ve olası bir Alman saldırganlığına karşı yapılmış olduğu anlaşılır. Türkiye ve diğer üye devletler bu antlaşmayı imzaladığında, hedeflerinin belirli bir devlet olduğunu bilmekteydiler. Terörizme karşı ittifakın işletilmesi, 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması'na imza koyanlar tarafından öngörülmemiş olsa gerek. Yukarıda belirttiğimiz gibi, terörizm de dahil olmak üzere müttefiklerin Avrupa ve dünya güvenliğini tehdit edebilecek konularda ortak hareket etme kararı almaları, ittifakın Soğuk Savaş sonrasında geçirdiği adaptasyonun bir sonucudur. Ancak, ne 1999 Washington zirvesinde kabul edilen "İttifakın Stratejik Kavramı" ne de diğer resmi NATO belgeleri, herhangi bir terörist faaliyet karşısında müttefiklerin 5. Madde'ye işlerlik kazandırarak ortak savunmada bulunacakları yükümlülüğünü getirmemektedir. Yani, NATO'daki adaptasyon süreci terörizmi olası bir tehdit olarak belirlemesine rağmen, bu görüş Kuzey Atlantik Antlaşması'na entegre edilmediğinden müttefiklere otomatik bir yükümlülük getirmemektedir. İkinci bir soru: 5. Madde terörist saldırıları kapsamakta mıdır? Aslında 5. Madde, "silahlı bir saldırı" durumunda müttefiklerin bireysel ya da toplu savunma haklarını kullanabileceklerini öngörmektedir. 11 Eylül olayları, kuşkusuz "terörist bir saldırıdır;" ancak teknik olarak bunun başka bir ülke tarafından gerçekleştirilmiş "silahlı bir saldırı" olduğu tartışmaya açık bir konudur.

Washington Antlaşması hakkında bu iki sorunun gündeme getirilmesindeki amaç, aslında 5. Maddenin değişik şekillerde yorumlanabileceği ve böylece ittifakın ortak savunmada bulunmayabileceğini göstermektir. Washington Antlaşması, ne müttefikleri "terörizm" konusunda ortak savunma yapmaya çağırmakta, ne de 11 Eylül saldırısı teknik anlamda bir *devlet tarafından gerçekleştirilmiş silahlı saldırı*

anlamına gelmektedir. Afganistan'a müdahale için 5. Madde hiç işletilmeden, değişik bir yöntem izlenebilirdi. Örneğin NATO gündemine gelmeden, 11 Eylül saldırısına karşı yapılacak misilleme ve diğer devletlerin ABD'ye vereceği destek Birleşmiş Milletler (BM) kapsamında bırakılabilirdi. Zaten, 12 Eylül 2001 tarihinde toplanan BM Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararıyla 11 Eylül saldırısını kınamış ve yalnızca bu saldırıyı gerçekleştirenlerin değil, aynı zamanda teröristlere yardım ve yataklık yapanların da adalete teslimi konusunda "devletlerin birlikte çalışmasını" kabul etmiştir. (BM, 2001a: Paragraf 3) 28 Eylül tarihinde BM Güvenlik Konseyi 1373 sayılı kararı ile de terörizmle ortak mücadele konusunda ileri bir adım daha atmış; BM Antlaşması'nın yedinci bölümü altında hareket ettiğini açıkça belirterek, üye devletleri "terörist saldırıların önlenmesi ve bastırılması ile bu tür saldırıları yapanlara karşı harekete geçilmesi konusunda işbirliği yapmaya" çağırmıştır. (BM, 2001b: Paragraf 3/c) Kısaca, BM 11 Eylül saldırısını gerçekleştirenlere karşı ortak hareket edilmesini ve kuvvet kullanılması da dahil olmak üzere her türlü yöntemle mücadele edilmesini kabul etmesine rağmen, bu ortak mücadele aynı zamanda NATO platformuna çekilerek ABD'ye ittifak desteği sağlanmıştır. Irak ve Bosna konularında olduğu gibi, yapılan askeri müdahalenin hukuki gerekçesini yalnızca BM kararları oluşturabilirdi. Bu nedenle, şu iki soru önemlidir: 1) NATO 5. Maddeyi neden işletmiştir, 2) NATO, 11 Eylül saldırısını kimlerin gerçekleştirmiş olacağını derinlemesine tartışmadan 5. Maddeyi işletme kararını nasıl bir gün içinde alabilmiştir?

Bu soruları yanıtlayabilmek için, ABD-AB ilişkilerinin, yani "transatlantik" ilişkilerin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamak gerekir. Daha 1970'lerde başlayan NATO içinde bir Avrupa Kimliği oluşturma girişimleri, Soğuk Savaşın bitmesiyle ivme kazanmıştır. Son günlerde de Avrupa Ordusu kurulması girişimleri ve bu ordunun ittifakın kaynaklarından faydalanabilmesi NATO gündeminde önemli bir yer işgal etmiştir. İttifakın en önemli işlevinin artık, transatlantik ilişkileri düzenlemek; yani, bir yandan Amerikan askeri varlığının Avrupa'da devamını sağlarken, diğer yandan da Amerikan güvenliğine Avrupalı müttefiklerin katkısını sürdürmek olduğu söylenebilir. İşte, ittifak içinde AGSK'yi destekleyen ve bir Avrupa Ordusu kurulmasına olumlu bakan ABD, giriştiği uluslararası mücadelelerde doğal olarak Avrupalı müttefiklerinin yardımını beklemektedir. Aslında Avrupa Birliği, Bosna sorununda Avrupa'da halen bir Amerikan varlığının önemini anlamış ve ABD yardımı olmadan bu sorunu tek başına çözemeyeceğini görmüştü. Kosova sorununda, Bosna'ya oranla daha eşgüdümlü bir müdahale yapılmakla birlikte, küresel mücadelede ABD, 11 Eylül 2001 öncesinde Avrupalı müttefiklerinden beklediği desteği görememiştir.

1990'larda ABD'nin maruz kaldığı "terörist" saldırılara karşı, Avrupalı müttefiklerin ABD'ye doğrudan bir yardımı olmamıştı. 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan ilk saldırıyla ABD'nin küresel terörizm tehdidi altında olduğu görülmüştü. Bu saldırıda 6 kişi ölmüş ve binden fazla kişi yaralanmıştı. 1996'da Suudi Arabistan'da Amerikan askerlerine ait lojmanların önünde infilak eden bir kamyon, 19 Amerikalı askerin ölümüne neden olmuştu. 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan büyükelçilikleri bombalanmış ve on ikisi Amerikan vatandaşı olmak üzere 225 kişi ölmüş, dört binden fazla kişi de yaralanmıştı. 2000 yılında Amerikan savaş gemisi USS Cole, Yemen'de saldırıya uğramış ve 17 Amerikan askeri yaşamını yitirmişti. (Huntington, 2001: 12-13; US Department of

State, 1999) Bu saldırıların hiçbirinde NATO 5. Maddeyi işletmedi. Ancak, bu saldırıların AB üyeleri üzerinde, küresel terörizmle savaşında ABD'ye yardımcı olması gerektiği yönünde ikna edici bir etkisi oldu. Bu açıdan bakıldığında, 11 Eylül saldırısı bardağı taşıran son damlaydı. Bir yandan 21 Eylül tarihinde Brüksel'de olağanüstü toplanan AB Konseyi 11 Eylül saldırısını kınamış ve terörizmle mücadele kararı almış (AB, 2001c), diğer yandan da Avrupalı müttefikler NATO'nun 5. Maddeyi işletmesini destekleyerek ABD'ye yardım sözü vermiştir.

Terörizme karşı alınan mücadele kararı doğru olmakla birlikte, daha önce ABD'nin yardımına gelmeyen Avrupalı müttefiklerin 11 Eylül saldırısının hemen ertesinde 5. Maddeyi işletme kararı almasındaki asıl amaç; ABD'ye bağlılıklarını göstermek, ABD'nin Avrupa için halen önemli olduğu sinyalini vermek, NATO içinde (AGSK'nin geliştirilmesi ve böylece Avrupa Ordusunun kurulmasında olduğu gibi) güvenlik/savunma konularında karşılıklı yardımlaşmanın sürmesi gerektiği inancını yinelenmek ve bu inancın gerçekleşmesi yönünde önemli bir adım atmaktır. Bundan sonra da terörist olaylar ve benzeri uluslararası sorunlarda 5. Maddenin işletilmesi beklenebilir. Tabii ki, bu kararı almada NATO seçici olacak; her sorunda bu maddeyi işletmeyeceği gibi, her üye devletin sorununa yaklaşımı da aynı olmayacaktır. Yani, aşağıda belirteceğimiz gibi, NATO'nun iki durumda "ittifak" gibi hareket etmesi beklenebilir: birincisi, ABD'nin küresel mücadelesinde ittifakın desteğine ihtiyaç duyması, ikincisi ise Avrupa'da çıkacak çatışmalarda ABD'nin NATO aracılığıyla AB'ye destek vermesi. Bu sonuç, şu şekilde de yorumlanabilir: NATO, AB üyesi olmayan ülkeler için bir ittifak olma konumundan çıkmaya başlamıştır.

III. NATO'nun Genişlemesi ve İttifakın İşlevleri:

NATO'nun Türkiye için taşıdığı önemi ve ittifakın gelecekte karşılaşılabileceği örgütsel sorunları anlayabilmek için, NATO'nun genişleme konusuna yaklaşımına ve üye olmayan devletlerle ilişkilerine değinmek yararlı olacaktır. Bugün ittifakın; Avrupa, Akdeniz, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Orta Asya'yı kapsayacak şekilde birçok devletle güvenlik ve savunma alanlarında işbirliği anlaşması vardır. Bu konudaki örgütsel yapılanma şöyle özetlenebilir: 1)Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK), müttefikler ile 27 devleti bir araya getiren, politik, güvenlik ve savunmayla ilgili sorunların görüşüldüğü bir forum oluşturmaktadır.⁵ 2)AAOK çok taraflı bir forum oluştururken, Barış İçin Ortaklık (BIO) programı çerçevesinde 26 ülke ile NATO arasında ikili ilişkiler görüşülmektedir. Bugün için, Tacikistan dışında, bütün AAOK üyeleri aynı zamanda BIO üyesidirler. 3) İttifakın "Akdeniz Diyalogu" çerçevesinde; Cezayir, Fas, İsrail, Mısır, Moritanya, Tunus ve Ürdün ile yakın ilişkisi vardır. 4) Yukarıda değinildiği gibi, Rusya ile NATO arasında işbirliği antlaşması imzalanmış ve karşılıklı sorunların görüşüldüğü ve düzenli olarak toplanan bir Konsey oluşturulmuştur. 5)

⁵ NATO üyeleri dışında AAOK'ya katılan devletler şunlardır: Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Hırvatistan, Estonya, Finlandiya, Gürcistan, İrlanda, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Moldova, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Makedonya, Türkmenistan, Ukrayna, ve Özbekistan. AAOK kapsamında geliştirilen işbirliği hakkında özet bilgi için bkz. NATO (2001b).

İttifak, Ukrayna ile de 1997 yılında “Özel Ortaklık Şartı” imzalamış ve “NATO-Ukrayna Komisyonu” kurulmuştur. 6) Ayrıca NATO, birçok ülkeyi ittifak üyeliğine hazırlamak için aktif bir politika izlemektedir. 1999 yılında Washington D.C. zirvesinde yaşama geçirilen “Üyelik Hareket Planı” çerçevesinde, Arnavutluk, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Romanya, Slovakya, ve Slovenya’nın yakın bir tarihte ittifaka tam üye olması için çalışmalar yapmaktadır (NATO, 1999b). Bu devletlerden hangisi veya hangilerinin ilk genişleme dalgasında NATO’ya katılacağına, ittifakın Kasım 2002 tarihinde yapılacak Prag zirvesinde karar verilecektir.

Ancak, NATO genişlemesi birçok örgütsel sorunu da beraberinde getirecektir. Bu sorunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: 1) Bilindiği gibi, NATO Konseyi (Kuzey Atlantik Konseyi) kararlarını oybirliği ile almaktadır. Üye sayısının artması, zaten zor olan karar almayı daha da zorlaştıracaktır. İttifak, karar almayı kolaylaştırmak için oybirliğinden oyçokluğu ilkesine geçebilir. Bu ise, üye devletlerin karar aşamasındaki bireysel veto hakkını kaybetmesine ve dolayısıyla kararlar arkasındaki desteğin azalmasına neden olacaktır. 2) Bu durumda alınan kararların, müttefikler tarafından seçici olarak uygulanması gündeme gelebilir. Örneğin herhangi bir tehdide karşı 5. Maddenin işletilmesi durumunda, bu karara olur vermeyen devletlerden ittifaka destek gelmeyebilir. 3) Üye sayısının 25-30 seviyesine çıkması, artık NATO’nun bir ittifak değil, Avrupa’da *sadece* güvenlikle ilgilenen politik bir organ konumuna *düşmesine* neden olabilir. Aslında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT),⁶ tüm Avrupa ve Kuzey Amerika devletlerini bir araya getiren politik bir organdır ve Avrupa kıtasında bu tür görevi üstlenecek başka bir örgüte gerek yoktur. Ancak, üyelik sayısı sınırlandırılmazsa, her ne kadar NATO “ittifak” ismini korusa ve üye devletler aksine açıklamalarda bulunsa da, artık bir ittifak gibi hareket edemeyecek ve ister istemez, politik bir örgüt konumuna dönüşecektir. İttifaklar, geleneksel olarak, bazı ortak değerlere sahip sınırlı sayıda ülkenin birbirlerini savunmak için yaptığı sözleşmelerdir. NATO İttifakının genişlemesi, ortak değerlerde azalmaya neden olacağı gibi, stratejik açıdan da sorunlara yol açacak, yani saldırıya maruz kalmış veya saldırı tehdidi altında olan herhangi bir üyeyi savunmaya müttefikler aynı oranda istekli olmayacaktır. 4) NATO’nun genişlemesi, ittifaktaki “AB üyeleri” ve “diğer üyeler” gruplaşmasının derinleşmesine neden olacaktır. Aslında, NATO’nun yaşayabileceği örgütsel sorunların farkında olan AB ülkeleri, AGSP’yi kurarak ve NATO’da Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği’ni kabul ettirerek, ittifak içinde ayrı bir ittifak yaratma yolunda önemli bir mesafe almışlardır.

Bütün bu gelişmeler göz önüne alındığında, bugün NATO’nun aşağıdaki dört görevi üstlenen uluslararası bir kurum olduğu söylenebilir: 1) NATO, ABD ve AB arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla gerektiğinde kuvvet de kullanabilecek uluslararası bir örgüt, yani bir ittifaktır. ABD’nin Afganistan’daki küresel terörizmle mücadelesine Avrupalı müttefikler hem politik hem de askeri destek vermiştir. Kısaca, NATO gelecekte seçici olarak kuvvet kullanabilir. Her sorunda ve her üye ülke için NATO’nun 5. Maddeyi işleteceğini düşünmek büyük bir yanılgı olur. 2) NATO, Avrupa’yi tehdit edebilecek sorunlara askeri müdahalede

⁶ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK- CSCE), 1995 yılında uluslararası bir örgüt haline gelerek ismini, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGIT- OSCE) olarak değiştirmiştir.

bulunabilecek, barış koruma işlevi üstlenebilecek ve güven artırıcı önlemler alabilecek bir organdır. Örneğin, müttefikler Bosna ve Kosova’da güç kullanmış, daha sonra bu bölgelerde güvenliği ve barışı sağlamak amacıyla, Uygulama Gücü (IFOR), İstikrar Gücü (SFOR) ve Kosova Gücü’nü (KFOR) oluşturmuştur (NATO, 2001 d: 107-135). Ayrıca NATO, son günlerde Makedonya’da karşıt grupların silah bırakmasına ve bu ülkede siyasi istikrarın sağlanmasına yardımcı olmaktadır.⁷ 3) NATO, hem AB üyesi devletler hem de diğer Avrupalı devletler için “politik” bir örgüttür. NATO, bir yandan AB’nin diğer Avrupalı devletlerle ilişkilerini gözden geçirdiği bir forum oluştururken, bir yandan da bu devletlerin kendilerini “Avrupalı” hissedebileceği bir süreç, yani sosyalleşme çabasına (socialization) hizmet eden politik bir organdır. Aslında, ittifaka üye olmak isteyen birçok ülkenin asıl amacı, NATO üyesi devletlerin savunmalarına katkıda bulunmak değil, kendilerinin “Avrupalılığını” tescil ettirmektir. Bu açıdan bakıldığında NATO, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Balkan devletlerine politik bir hizmet veren, ekonomik ve güvenlik hedeflerine ulaşmalarında yardımcı olan bir örgüt konumundadır. 4) İttifakın; AAOK, BİO, Akdeniz Diyalogu gibi girişimleriyle yalnızca Avrupa’da değil, ve fakat Kuzey Afrika, Balkanlar, Kafkaslar, ve Orta Asya’yı da içine alan geniş bir coğrafi alanda politik bir işlevi vardır. İttifak, tüm bu coğrafyayı ilgilendiren güvenlik ve savunma sorunlarının tartışıldığı ve gerektiğinde bazı güven artırıcı faaliyetlerde bulunduğu bir forum oluşturmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, ittifakın bu rolü gittikçe belirginleşmekte ve NATO’nun işlevlerinin büyük bir oranda AGİT’in işlevleriyle çakışma olasılığı belirmektedir.

IV. Türkiye’nin İzlemesi Gereken Politikalar:

11 Eylül saldırısının ardından yaşanan gelişmeler, Türkiye’nin Avrupa güvenliğindeki dezavantajlı konumunu açıkça göstermektedir. Türkiye, Avrupa Birliği’ne üye olamadığı ve dolayısıyla AGSP içinde yer alamadığı gibi, NATO içinde de, belki ABD dışında, sorunlarını anlayan bir ortak bulamamaktadır. Bu nedenle, Türkiye aşağıda belirtilen politikaları izlemelidir:

1. Türkiye, Avrupa’daki uluslararası örgütlerin genişlemeleri arasında bir paralellik kuralıdır. Yani, Avrupa Birliği ile NATO’nun genişlemesinin eş zamanlı olması gerektiğini müttefiklerine kabul ettirmelidir. Bu konuda Türkiye başarılı olamazsa, kısa bir süre içinde birçok Orta ve Doğu Avrupa ile Balkan ülkesi hem NATO hem de AB üyesi olurken Türkiye Avrupa ekonomik bütünleşmesi dışında kalacaktır. Bu nedenle Türkiye’nin, elinden her an çıkabilecek NATO’daki “veto” kozunu iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Avrupalı müttefikler, uzun yıllardır kendi işgüçlerini üretime aktarır, fazla silah harcaması yapmaz ve böylece ekonomik kalkınmanın altyapısını kurarken, Avrupa güvenliğini NATO örgütü sağlamıştır. NATO Genel Sekreteri Lord Robertson’un 3 Nisan 2000 tarihinde New York’ta yaptığı konuşma bu konuda eğiticiydi. Robertson, “Avrupa Birliği’nin aldığı ekonomik kararların başarısı için gerekli olan güvenlik ortamını NATO güçlerinin sağladığını” belirtmektedir. (Robertson, 2000) Bu görüş doğrudur; ancak Türkiye bu

⁷ NATO, 27 Ağustos-26 Eylül 2001 tarihleri arasında Makedonya’da “Operation Essential Harvest,” bu tarihten sonra da “Task Force Amber Fox” programlarını uygulamaya koymuştur.

güvenlik ortamının sağlanması için büyük katkılarda bulunurken, neden ekonomik örgütlenme dışında tutulmaktadır? NATO'nun AB tarafından taşeron olarak kullanılmasının engellenmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türk diplomasisinin en büyük hatası, kendi AB üyesi yapılmadan, Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO üyeliğini onaylamasıdır. Şimdi bu ülkeler AB genişleme sürecinde en ön saflarda yer alırken, Türkiye on üçüncü sıraya itilmiştir.

NATO ile Avrupa Birliği'nin genişleme stratejisindeki çelişki son yıllarda alınan kararlarda açıktır. Demokratik her Avrupa ülkesinin NATO'ya üyeliğinin göz ardı edilmeyeceği (NATO, 1999a: Madde 39; NATO, 1999c: Madde 8) ve NATO'nun 2002 Kasım ayında Prag zirvesinde alınacak kararlar genişleyeceği ilan edilirken (NATO, 2001a: Madde 4 ve NATO, 2001c: Madde 6), Türkiye'nin örgüte tam üye olacağına AB tarafından garanti edilmemesi düşündürücüdür. AB ve NATO üyeliklerine bakıldığında, bu örgütlerden birine üye olup da diğerine üyeliğinin açıkça engellendiği tek devlet Türkiye'dir. AB üyesi olan, fakat NATO üyesi olmak istemediği için ittifakla ilişkisini Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne katılım ile sınırlayan dört Avrupa ülkesi vardır: Avusturya, Finlandiya, İrlanda ve İsveç. Diğer taraftan, NATO üyesi olan ve AB'ye üyeliği bulunmayan altı Avrupa devleti vardır. Bunlardan İzlanda ve Norveç kendi iradeleriyle AB oluşumu dışında kalırken ve Çek Cumhuriyeti, Macaristan ile Polonya AB'nin ilk genişleme dalgası içinde yer alırken, yalnızca Türkiye Avrupa ekonomik bütünleşmesi dışına itilmiştir.

Laeken zirvesinden, diğer zirvelere kıyasla Türkiye'nin üyelik süreci için daha olumlu bir karar çıkmış gibi görünmesine rağmen, Sonuç Bildirisi dikkatli okunduğunda Türkiye'nin diğer "aday ülke" statüsündeki on iki devletten ayrı bir kategoriye konulduğu açıkça görülmektedir. Bu bildiriye Türkiye'nin üyeliği, diğer aday devletlerin üyelik sürecinin değerlendirildiği maddede değil, ayrı bir maddede (12.Madde) ele alınmış; üyelik müzakerelerinin farklılaştırma esasına (the principle of differentiation) göre yürütüleceği teyit edilmiş (8. Madde); ve Türkiye ile katılım öncesi yapılacak müzakerelerin, "Türkiye'nin AB müktesebatına (acquis) uyumunun incelenmesi için yeni bir aşama oluşturması gerektiği" vurgulanılarak Türkiye'nin tam üyeliğinin çok zaman alacağı sinyali verilmiştir. (AB, 2001a) Özetle, NATO üyesi olup da AB'ye üye olmak istediği halde, kendisine bu yönde garanti verilmeyen tek Avrupa devleti Türkiye'dir. Bu nedenle Türkiye'nin, NATO ve AB genişleme süreci arasındaki paralelliği müttefiklerine daha iyi anlatması ve gerekirse NATO içindeki veto hakkını kullanması gerekir.

2. NATO'da 5. Maddenin işlerlik kazanmasıyla, Türkiye'nin terörizm konusundaki tezlerinin kabul edildiği gibi bir izlenim doğmuştur. Bu değerlendirmeyi yapmak için oldukça erkendir. Herşeyden önce, "Türkiye'de terörist faaliyetler bitti" derken 11 Eylül saldırısının olması ve terörizme karşı küresel savaş açılması dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Yani, Türkiye'nin terörizme karşı yürüttüğü savaşa geçmişte yardım gelmediği gibi, olay *politik* aşamaya çekilerek ileride de yardım gelmeme olasılığı büyüktür. Her ne kadar 21 Eylül 2001 tarihinde AB Konseyi, Brüksel'de yaptığı olağanüstü toplantıda, "ortak bir terörist örgütler listesi oluşturmak amacıyla, Avrupa'daki teröristlerin ve bunlara destek sağlayan örgütlerin belirlenmesini çalışmasına başlama" kararı alınmış (AB, 2001 c: Madde 2) ve daha sonra PKK'yı terörist örgüt ilan etmişse de, AB'nin bu ilanının PKK örgütünün ismini KADEK olarak değiştirmesi sonrasına rastlaması

düşündürücüdür. Aslında herhangi bir örgütü terörist örgüt ilan etmek tek başına çok büyük bir anlam ifade etmemektedir. Türkiye açısından AB'nin yapması gereken, aranan teröristleri iade etmek, örgütlerin finansman kaynaklarını bulmak ve bunları kurutmak, teröristlere politik sığınma hakkı tanımamak ve örgütlerin faaliyetlerini tamamen yasaklamaktır. Ancak, Türkiye'nin hassas olduğu tüm bu konulara AB kayıtsız kalmaktadır.

Diğer taraftan, hem ABD hem de AB'nin bireysel olarak terörist örgütler listesi belirleme girişimleri olmasına rağmen, NATO örgütü tarafından böyle bir faaliyet başlatılmamıştır. Afganistan'da olduğu gibi terörizmle savaşı temelde NATO üyesi devletler yapacaksa, terörist örgütleri de ittifakın kendisi belirlemesi düşünülebilir. 11 Eylül sonrasında yapılan ne NATO dışişleri bakanları toplantıları, ne de NATO savunma bakanları toplantılarından uluslararası terör örgütlerinin belirlenmesi yönünde bir karar çıkmamıştır. Böylece, terörizm konusunda Türkiye iki olumsuz konuyla karşı karşıyadır. Biri, AB üyesi olmadığımız için, AB'nin terörist örgütleri belirleme ve bunların faaliyetlerini durdurma sürecine doğrudan etkimizin bulunmaması; diğeri ise NATO'nun, AB üyesi olmayan müttefiklerinin isteği doğrultusunda kuvvet kullanma olasılığının çok zayıf olmasıdır. Bu nedenle, Türkiye'nin yapması gereken, bir yandan AB'nin terörizm konusundaki çalışmalarını izler, destek verir ve etkilemeye çalışırken, diğer yandan da terörist örgütleri belirleme çabasını NATO içine taşımaktır.

3. Sıraladığımız bütün bu sorunların çözümü döngü dolaşım Türkiye'nin AB üyeliğine gelmektedir. Uzun vadede güvenlik ve savunma sorunlarını çözebilmesi için, Türkiye'nin AB üyesi olması gerekmektedir. NATO üyeliği, Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermede yetersizdir. NATO, gerçek anlamda bugün sadece AB ve ABD için bir "ittifak" gibi işlemektedir; diğer devletler içinse, güvenlik sorunlarının görüldüğü ancak bu sorunlara çözüm üretilmediği politik bir organ olma yolunda hızla ilerlemektedir. AB, NATO ittifakına göre güvenlik ve savunma konularında çok daha ileri düzeyde bir işbirliği çabası içindedir. Avrupa Ordusunun yalnızca AB üyelerine doğrudan silahlı saldırı olması durumunda değil, aynı zamanda Avrupa güvenliğini tehdit eden durumlarda da harekete geçmesi olasıdır.

AGSP konusundaki müzakerelere bakıldığında Türkiye'nin güvenlik endişeleri açıkça görülmektedir. Kıbrıs'ta iki toplum arasında ortak bir devlet kurulsun veya kurulmasın, AB'ye üye bir Kıbrıs devletinde çatışmaların çıkması ve Türkiye'nin bu çatışmalara müdahalesi durumunda, Türkiye ile AB arasında çatışma olasılığı doğacaktır. Benzer bir şekilde, Ege'deki Türk-Yunan çekişmesinin açık bir çatışmaya dönüşmesi durumunda yine Türkiye ile AB karşı karşıya gelecektir. Gerçi, ayrıntıları açıklanmasa da, Türkiye-İngiltere-ABD arasında kabul edilen AGSP uzlaşma metninde Avrupa Birliği'nin, NATO üyelerine karşı kuvvet kullanmama sözü verdiği belirtilmektedir. Türkiye için olumlu bir gelişme gibi görünmesine rağmen, bu AGSP uzlaşma metninin uzun vadede Türkiye için sorunlar doğuracağı açıktır. Öncelikle, uluslararası hukuk ile uluslararası politika arasındaki farkın iyi anlaşılması gerekir. Uluslararası politikada, herhangi bir antlaşmanın aniden yok sayılması veya uygulanmaması sıkça görülen bir olaydır. Türkiye'nin, İngiltere ve Yunanistan'dan 1960 yılında Kıbrıs konusunda garanti aldığını unutmamalıyız. Kaldı ki, askeri güç kullanmadan, ambargo gibi pasif yöntemlerle bir olayın gidişini etkilemek AB için hiç de zor değildir.

Ayrıca, NATO içinden AGSP konusundaki gelişmeleri etkileme olanağımız sınırlıdır. Hukuksal açıdan bakıldığında, Türkiye’de son günlerde her ne kadar “Avrupa Ordusuna onay verdik” şeklinde yorumlar yapılsa da, aslında konunun gelişimi uzun bir sürece dayanmaktadır. Son on yılda yapılan bütün NATO zirvelerinden, AGSK’nin geliştirilmesi ve Batı Avrupa Birliği (BAB) veya bunun yerine kurulacak bir örgütün ittifakın imkanlarından yararlanması yönünde kararlar çıkmıştır.⁸ Aslında Türkiye’nin, kendi güvenlik endişelerini gidermeden bu konularla ilgili NATO metinlerine imza atması büyük bir hatadır. Politik açıdan bakıldığında, AGSP konusunda ittifakta tıkanıklık yaşanması durumunda Türkiye ancak kendi ülkesindeki NATO kaynaklarının kullanılmasını engelleyebilir. Amerikan desteğini de arkasına alan AB üyesi devletlerin, NATO kaynaklarından faydalanma konusunda fazla bir engelle karşılaşmayacağı açıktır. Kısaca, güvenliği için Türkiye uzun vadede Avrupa Ordusu içinde yer almalı ve bunun gerçekleşmesi için de Avrupa Birliği üyeliği önündeki engelleri kaldırmalıdır.

V. Sonuç :

Avrupa güvenliğindeki üç gelişme, Türkiye’nin AB üyeliğini güvenlik ve savunma endişeleri açısından da düşünmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Öncelikle, NATO içindeki AB-ABD diyalogu, ancak iki durumda NATO’nun bir ittifak gibi hareket edeceğini göstermektedir: terörizmle küresel mücadelede ABD’ye verilecek destek ve AB’nin gerekli gördüğü durumlarda ittifakın Avrupa’da güç kullanması. NATO’nun güvenlik ve savunma konularına bu yaklaşımı, örgütün Balkanlarda gerçekleştirdiği müdahaleler ve 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmelerde açıkça görülmektedir. Dolayısıyla NATO’nun AB üyesi olmayan devletleri savunmak için güç kullanma olasılığı oldukça zayıflamıştır.

Avrupa güvenliğinde ikinci önemli gelişme, AB’nin kendi içindeki işbirliğini artırarak sadece dış politikada değil, aynı zamanda güvenlik ve savunma konularında da bütünleşmeye doğru gitmekte olması ve yakında AGSP’nin bir ittifak olarak ortaya çıkacak olması gerçeğidir. Avrupa devletleri arasındaki bu tür güçlü bir ittifaka üyelik, Türkiye’nin hem dış hem de iç güvenlik endişelerini gidermesi açısından gereklidir.

Üçüncü önemli gelişme, NATO’nun genişleme politikasını sürdürmesiyle tamamen politik bir örgüt durumuna düşme olasılığıdır. Bugün NATO’nun; Rusya ve Ukrayna ile yakın işbirliği yanında, Orta ve Doğu Avrupa, Kafkasya, Akdeniz, Balkanlar, ve Orta Asya bölgelerini kapsayacak şekilde birçok devletle hem çok taraflı hem de ikili düzeyde savunma ve güvenlik diyalogu bulunmaktadır. Geniş bir coğrafyayı kapsayan bu işbirliği sürecinin yanında, dokuz devleti tam üyeliğe kabul etme yönünde NATO’nun çalışmaları vardır. NATO’nun genişleyerek 25-30 üyeli bir uluslararası örgüt olması durumunda birçok sorunlar yaşanacak; NATO güvenlik ve savunma sorunlarını tartışan, fakat bu sorunları çözmek için harekete geçmek istemeyen ve geçemeyen politik bir örgüte dönüşecektir.

Bu nedenlerle Türkiye’nin, bir yandan NATO’daki kozlarını çok iyi değerlendirip uluslararası örgütlerin genişlemesi arasında bir paralellik kurarken ve terörizm gibi ülke güvenliğini ilgilendiren sorunların çözümünde hem AB hem de NATO’nun desteğini sağlamaya çalışırken; diğer yandan da, dış ve iç güvenlik

⁸ Örneğin bkz. 1999 Washington Zirvesi’nde kabul edilen “İttifakın Stratejik Kavramı” (NATO 1999a) bildirisinin özellikle 13, 17, 18, 30, ve 45. Maddeleri.

endişelerinin giderilmesi, olası bir saldırı durumunda yeterli desteği alabilmesi ve Avrupalı müttefiklerin kendisi ve tarihsel bağları olan bölgeler hakkında alacağı kararlara katılabilmesi amacıyla AB üyesi olmayı ciddi olarak düşünmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AB (2001a), “European Council Meeting in Laeken: Presidency Conclusions (14-15 December 2001).” Bu bildiri ile aşağıda belirteceğimiz AB’nin “Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası” (CFSP) çerçevesinde kabul ettiği diğer bildirilere, örgütün şu internet sayfasından ulaşılabilir: www.ue.eu.int/cn/summ.htm
- AB (2001b), “European Council Meeting in Laeken: Presidency Conclusions, Annex II; Declaration on the Operational Capability of the Common European Security and Defence Policy.
- AB (2001c), “Brussels Extraordinary European Council: Conclusions and Plan of Action (21.09.2001).”
- BAUMANN, Carol Adler (1987), “Europe in NATO: Some Historical Perspectives,” Carol Adler Baumann (der.) *Europe in NATO: Deterrence, Defense, and Arms Control* içinde New York: Praeger, s. 1-31.
- BM (2001a), “Security Council Resolution 1368 (Adopted by the Security Council at its 4370th Meeting on 12 September 2001) www.un.org/Docs/scres/2001/res1368e.pdf
- BM (2001b), “Security Council Resolution 1373 (Adopted by the Security Council at its 4385th Meeting on 28 September 2001) www.un.org/Docs/scres/2001/res1373e.pdf
- BRAUCH, Hans Gunter ve Robert Kennedy (der.) (1993), *Alternative Conventional Defense Postures in the European Theater, vol.3: Force Posture Alternatives for Europe After the Cold War*. Washington, D.C.: Crane Russak.
- CROMWELL, William C. (1992), *The United States and the European Pillar: The Strained Alliance*. New York: St. Martin’s Press.
- GOLDEN, James R. (1983), *The Dynamics of Change in NATO: A Burden-Sharing Perspective*. New York: Praeger.
- HUNTINGTON, Samuel P. (2001), “The Age of Muslim Wars.” *Newsweek*, Special Davos Edition, December 2001-February 2002, s. 6-15.

- NATO (1991), *The Alliance's Strategic Concept*. Brussels: NATO Office of Information and Press.
- NATO (1998), *NATO El Kitabı*. Brüksel: Basın ve Enformasyon Bürosu.
- NATO (1999a), "The Alliance's Strategic Concept," *The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington, 23-25 April 1999* içinde. Brussels: NATO Office of Information and Press, s. 47-60. Bu ve NATO'nun Washington D.C. zirvesi ile ilgili diğer bildirimlere örgütün internet sitesinden de ulaşılabilir, www.nato.int
- NATO (1999b), "Membership Action Plan" *The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington, 23-25 April 1999* içinde. Brussels: NATO Office of Information and Press, s. 73-79.
- NATO (1999c), "The Washington Declaration," *The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington, 23-25 April 1999* içinde. Brussels: NATO Office of Information and Press, s. 11-12.
- NATO (2001a), "Final Communiqué" (Ministerial Meeting of the North Atlantic Council Held at NATO Headquarters, Brussels, on 6 December 2001), www.nato.int/docu/pr/2001/p01-158e.htm
- NATO (2001b), *Partnership in Action*. Brussels: NATO Office of Information and Press.
- NATO (2001c), "Final Communiqué" (Meeting of the North Atlantic Council, 18 December 2001), www.nato.int/docu/pr/2001/p01-171e.htm
- NATO (2001d), *NATO Handbook*. Brussels: Office of Information and Press.
- NATO (2002), " 'NATO-Russia Relations: A New Quality' Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation," www.nato.int/docu/basictext/b020528e.htm
- OSGOOD, Robert E. (1982), *American and European Approaches to East-West Relations*. Washington, D.C.: The Johns Hopkins Foreign Policy Institute, School of Advanced International Studies.
- ROBERTSON, Lord (2000), "Why Markets Need NATO." NATO Genel Sekreteri Lord Robertson'un New York'da, 3 Nisan 2000 tarihinde, Harvard Business Club ve Foreign Policy Association önünde yaptığı konuşma, www.nato.int/docu/speech/2000/s000403a.htm
- STUART, Douglas ve William Tow (1990), *The Limits of Alliance: NATO Out-of-Area Problems since 1949*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

- US, DEPARTMENT OF STATE (1999) "Report of the Accountability Review Boards on the Embassy Bombings in Nairobi and Dar es Salaam on August 7, 1998." www.state.gov/www/regions/africa/accountability_report.html